

รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Knowledge Management Form of the Local Wisdom of Wickerwork of Ban Hua Wiang, Hua Wiang Sub-district, Sena District, Phranakhon Si Ayutthaya Province and Ban Tay Ban, Tha Din Daeng Sub-district, Phak Hai District, Phranakhon Si Ayutthaya Province

ชเนตตี พุ่มพฤษ / Chanattee Poompruk

อาจารย์ประจำคณะวิทยาการจัดการ/Teacher in the Faculty of Management Science
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา / Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University

บทคัดย่อ

ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา และบ้านท้ายบ้าน หมู่ ๘ ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเดิมทีนั้นพื้นที่ดังกล่าวมีการประกอบการอาชีพผลิตเครื่องจักสาน เป็นหัตถกรรมที่สืบทอดกันมาด้วยความเก่าแก่ที่สุดของมนุษย์ หลักฐานที่ขุดพบจากเครื่องมือ เครื่องใช้ของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์ ที่พอยืนยันได้ว่ามนุษย์รู้จักทำเครื่องจักสานมานานกว่าหัตถกรรมอื่น ๆ ได้นำภูมิปัญญาเหล่านี้มาพัฒนาและต่อยอดรูปแบบ เพื่อให้มีความหลากหลายและสามารถสร้างเป็นอาชีพได้ และนำมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่ใช้กันอย่างภาคภูมิใจ และยังได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมไว้อีกด้วย โดยศึกษาจากรูปแบบ การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน ๓ ส่วนสำคัญ ซึ่งผลการศึกษาในส่วนที่ ๑ จากข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ชุมชนบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นชุมชนที่ได้รับการคัดเลือก เนื่องจากสมาชิกกลุ่มทั้งสองมีความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน ผู้วิจัยได้ดำเนินการลงพื้นที่อย่างต่อเนื่องเป็นการสร้างสัมพันธภาพแก่ชุมชนที่ได้รับการคัดเลือก และได้ตัวแทนจาก ๒ ชุมชน ในการร่วมดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผลการศึกษาในส่วนที่ ๒ การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหารูปแบบผลิตภัณฑ์ การจัดหาวัตถุดิบที่ดี การสร้างความแตกต่าง และการออกแบบผลิตภัณฑ์ และผลการศึกษาในส่วนที่ ๓ เป็นการสรุปผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานของทั้งสองชุมชน โดยการได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ใหม่ จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยสำคัญ ๔ ด้าน คือ ทรัพยากรและลักษณะอาชีพ ความงามสืบทอด สภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม และความเชื่อ เพื่อเป็นการส่งเสริมอัตลักษณ์และจุดเด่นของผลิตภัณฑ์จักสานของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาจากหวาย รวมทั้งเป็นโอกาสให้การวิจัยครั้งนี้ไปสู่การต่อยอดผลิตภัณฑ์จักสานหวายในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายอรรถประโยชน์และมีรูปลักษณ์ที่สร้างคุณค่าและมูลค่าเพิ่ม ภายใต้แนวคิดในการออกแบบที่ผสมผสานระหว่างหวายกับเครื่องหนัง และระหว่างหวายกับผ้าฝ้ายท้องถิ่นด้วยกัน มุ่งไปสู่ความต้องการของตลาดในรูปแบบที่ทันสมัยอีกด้วย

คำสำคัญ : เครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา และเครื่องจักสานบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Abstract

Hua Wiang Sub-district, Sena District and Ban Tay Ban, Tha Din Daeng Sub-district, Phak Hai District, Phranakhon Si Ayutthaya Province which was originally a wickerwork production area is a craft that is assumed to be the oldest of humans evidence found from the tools human utensils prehistoric that can confirm that mankind has known to make wicker for more than other. Handicrafts has brought these wisdom to develop and expand the pattern to be diverse and able to create a career and bring it to be a product that can be used proudly and also preserving the traditional wisdom by studying the form of knowledge management, local wisdom, wickerwork three important parts, which results in part one from preliminary data before conducting participatory action research found that both group members have the desire to develop products that are diverse and suitable for current use. The researcher has conducted the area continuously, creating a relationship with the selected community. The results of the study in part two, participatory action in product model development together to analyze the problem of the product model, supplying good raw materials, making a difference and product design, and the results of the study in part three are the summary of the development of the pattern of handicraft products of both communities by acquiring new products. Need to consider the four important factors: (1) resources and career characteristics, (2) beauty inherited, (3) climate and environment and (4) beliefs. In order to promote the identity and strengths of Phranakhon Si Ayutthaya wicker products from rattan. As well as an opportunity for this research to lead to the extension of rattan wicker products. As well as being an opportunity for this research to lead to the extension of rattan wicker products in the form of products to have a variety of utilities and have a look that creates value and added value. Under the concept of design that combines rattan and leather and between wicker and local cotton together focusing on the needs of the market in a modern era.

Keywords: Wickerwork of Ban Hua Wiang, Hua Wiang sub-district, Sena district and wickerwork of Ban Tay Ban, Tha Din Daeng sub-district, Phak Hai district, Phra Nakhon Si Ayutthaya province

๑. บทนำ

กลุ่มจักสานบ้านหัวเวียง ได้ก่อตั้งเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๔๒ มีจำนวนสมาชิก ๕ คน และในปีต่อ ๆ มาก็มีสมาชิกเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ ได้มีการบริหารจัดการโครงสร้างกลุ่ม แบ่งหน้าที่ของการทำงานตามความสามารถของแต่ละบุคคล ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ลักษณะการทำงานแบบง่าย ๆ ในชุมชน เล็งเห็นว่าการตลาดสามารถดำเนินไปได้ดี จึงได้พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของตลาด แต่ก็ยังคงอนุรักษ์ซึ่งภูมิปัญญาเดิมไว้จนถึงปัจจุบัน สมาชิกสามารถมีรายได้เพียงพอจนยึดเป็นอาชีพหลักได้ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ กลุ่มจักสานบ้านหัวเวียง โดย นางจันทิรา สุทธิประเสริฐ ประธานกลุ่มจักสานบ้านหัวเวียง ได้รับอนุญาตให้แสดงเครื่องหมายมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) สำหรับผลิตภัณฑ์เส้นใยพืชและหนัง มาตรฐานเลขที่ มผช. ๓๕๔/๒๕๔๗ ถัดมาปี พ.ศ. ๒๕๕๐ กลุ่มจักสานบ้านหัวเวียง ได้จดทะเบียนการค้า กระเป๋าทอที่ทำจากหวาย ต่อสำนักเครื่องหมายการค้ากรมทรัพย์สินทางปัญญา นอกจากนั้น ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ ผลิตภัณฑ์ “กระเป๋าสานทรงป่องหนังแท้” ของกลุ่มจักสานบ้านหัวเวียง ได้รับการคัดสรรเป็นผลิตภัณฑ์ระดับห้าดาว ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย ตามโครงการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ปี พ.ศ. ๒๕๕๓ อีกด้วย รวมไปถึงตำบลท่าดินแดง อำเภอฝักไห้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นชุมชนดั้งเดิมตั้งอยู่ริมแม่น้ำน้อย ชาวตำบลท่าดินแดง สืบสานงานฝีมือจักสานมาตั้งแต่บรรพบุรุษในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี โดยเริ่มงานจักสานไม้ไผ่ซึ่งมีอยู่มากในชุมชน ต่อมามีการประยุกต์จากไม้ไผ่มาเป็นหวายหอมและหวายกาหลง ซึ่งสามารถนำมาจักสานได้หลากหลายรูปแบบมากขึ้น จากฝีมือที่สั่งสมมาจากบรรพบุรุษบวกกับความรู้ที่ได้รับเพิ่มเติมในสมัยปัจจุบัน จึงพัฒนาเป็นตะกร้าหลาย ๆ รูปแบบ สำหรับบ้านท้ายบ้าน หมู่ ๘ ตำบลท่าดินแดง อำเภอฝักไห้ ได้มีการทำตะกร้าหวายตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๑๒ และมีหน่วยงานราชการ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ฝึกอบรมสอนทำตะกร้าหวายรูปแบบต่างๆ และในปี พ.ศ. ๒๕๒๖ นายบุญเลิศ และนางมาลี สุขสุทิน เฝ้ารับเสด็จสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ณ ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร และได้ถวายตะกร้าทรงแฟ้ม และทรงกึ่ง นับเป็นความภาคภูมิใจ ปลื้มปิติและเป็นเกียรติแก่วงศ์ตระกูล และได้ทำตะกร้าหวายขาย เป็นอาชีพเลี้ยงครอบครัว ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอฝักไห้ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เข้ามาส่งเสริมให้ผู้ประกอบการอาชีพจักสาน รวมกลุ่มกันดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่สมาชิก โดยใช้ชื่อ “กลุ่มจักสาน (ตะกร้าหวาย) ตำบลท่าดินแดง” ปี พ.ศ. ๒๕๔๖ กลุ่มได้ลงทะเบียนเป็นสินค้าหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของตำบลและอำเภอ ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ และ พ.ศ. ๒๕๔๙ กลุ่มเข้าร่วมการคัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ โดยได้รับระดับ ๒ ดาว กลุ่มได้รับการเยี่ยมชมและแนะนำจากนายธัชฤทธิ์ ปนารักษ์ พัฒนาการจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการสร้างตราสัญลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ คือ “ตะกร้ากาหลง” กลุ่มได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ตะกร้าและได้รับรองคุณภาพสินค้า คือ มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ต่อมากลุ่มได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสหกรณ์การเกษตรอำเภอฝักไห้ และปรับเปลี่ยนแต่งตั้งคณะกรรมการใหม่ โดยมีนายบุญเลิศ สุขสุทิน เป็นประธานกลุ่ม และกลุ่มได้นำความรู้ความชำนาญที่มี เป็นวิทยากรเผยแพร่สร้างอาชีพให้กับกลุ่มผู้สนใจทั้งในและต่างอำเภอ เพื่อเป็นรายได้เสริมของครอบครัว

ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ผลิตจากหวายเนื่องจากมีความคงทน และสร้างคุณค่า โดยอาศัยการต่อยอดผลิตภัณฑ์จักสานหวายในเรื่องของรูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น อาศัยแนวคิดในการออกแบบให้มีการผสมผสานกันระหว่างงานหวายและงานหนังเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นที่นิยมมากในท้องตลาดในรูปแบบที่ทันสมัยอีกด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยแบ่งเป็น ๓ ส่วนสำคัญ คือ

ส่วนที่ ๑ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ส่วนที่ ๒ การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

ส่วนที่ ๓ การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานชุมชนบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓. ขอบเขตการศึกษา

๓.๑ ด้านช่วงเวลาของการศึกษา

ทำการศึกษตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑ ถึงวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๑

๓.๒ ด้านพื้นที่ของการศึกษา

บ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๓ ด้านเนื้อหาของการศึกษา

การคงไว้ซึ่งวิถีแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดผ่านเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลในประเด็นของคุณค่าของงานหัตถกรรมจักสาน แนวคิดเรื่ององค์ความรู้รูปแบบ และการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน

ข้อมูลด้านปฐมภูมิ ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลกระบวนการได้มาซึ่งองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานเพื่อทดสอบแนวคิดของตัวอย่างงานหัตถกรรมจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่มีไม้ไผ่และหวายเป็นวัสดุหลัก

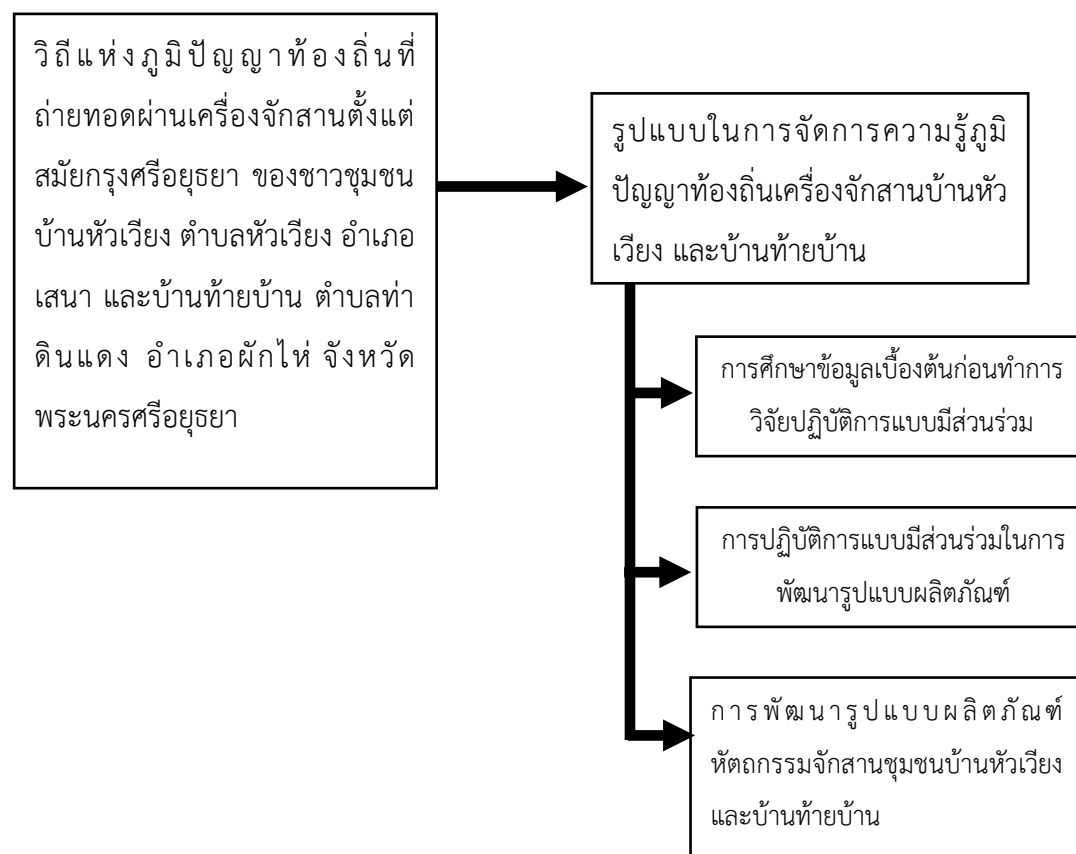
ข้อมูลทฤษฎีภูมิ ดำเนินการจัดเก็บข้อมูลจากการศึกษาและเก็บข้อมูลจากเอกสารอ้างอิงในสถานที่สำคัญที่เก็บรวบรวมหลักฐาน ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ หอจดหมายเหตุ สำนักศิลปากรที่ ๓ พระนครศรีอยุธยา หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา หอสมุดต่างๆ เพื่อนำมาอ้างอิงในงานวิจัย

๓.๔ ด้านการวางแผนกระบวนการสำรวจกรณีวิธีในการสร้างสรรค์องค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานเพื่อทดสอบแนวคิดของตัวอย่างงานหัตถกรรมจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๕ ด้านการนำเสนอองค์ความรู้ ค้นหาวิธีการส่งเสริมให้เกิดผู้นำหรือปราชญ์แห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นของงานหัตถกรรมจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๓.๖ ด้านประชากร ประชากรกลุ่มเป้าหมายเป็นบุคคล ที่ประกอบอาชีพและเป็นคนดั้งเดิม ที่ทำเครื่องจักสาน และตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่บ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษของครอบครัวโดยศึกษาข้อมูลภูมิหลังของครัวเรือนที่ผลิตเครื่องจักสานมาจนถึงปัจจุบัน

๔. กรอบแนวคิดงานวิจัย

ภาพประกอบ ๑ กรอบแนวคิดงานวิจัย

๕. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๕.๑ ทราบถึงรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕.๒ เกิดการรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ บ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕.๓ สร้างการอนุรักษ์เพื่อให้คงไว้ซึ่งรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖. วิธีวิทยาการวิจัย

๖.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๖.๑.๑ จากเอกสารชั้นต้น ได้แก่ จดหมายเหตุ รายงานข่าวของผู้รู้ ผู้เห็นเหตุการณ์ วัตถุพยาน ภาพถ่าย เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น บทความ หนังสือ วิทยานิพนธ์ และเว็บไซต์ที่มีการอ้างอิงอย่างถูกต้อง

๖.๑.๒ จากเอกสารชั้นรอง ได้แก่ รายงานข่าว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

๖.๑.๓ จากการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า (oral history) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (แบบมีโครงสร้าง/แบบไม่มีโครงสร้าง) ซึ่งไปสัมภาษณ์ ผู้อาวุโสที่รู้เรื่องเกี่ยวกับหัวข้อวิจัยเป็นอย่างดี ได้แก่ (๑) นางสาวจันทรา สุทธิประเสริฐ (๒) นายเกษมศักดิ์ สุทธิประเสริฐ (๓) นายสุทน ทองจิตติ และ (๔) นางสาวชลพร ภัทริยะนันท์

๖.๒ การตรวจสอบข้อมูล ในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจะใช้วิธีวิเคราะห์เอกสารว่าเอกสารทางประวัติศาสตร์นั้นเป็นเอกสารจริงแท้หรือไม่ โดยใช้การวิพากษ์ ๒ รูปแบบ คือ

๖.๒.๑ การวิพากษ์ภายนอก เป็นการตรวจสอบหลักฐาน พบว่า ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ จดหมายเหตุ ตำราเก่า สามารถอธิบายได้ว่า ที่ผ่านมามีพื้นที่ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเดิมทีในพื้นที่ดังกล่าวมีการประกอบการอาชีพผลิตเครื่องจักสาน เป็นหัตถกรรมที่สันนิษฐานว่ามีความเก่าแก่ที่สุดของมนุษย์หลักฐานที่ขุดพบจากเครื่องมือ เครื่องใช้ของมนุษย์ ก่อนประวัติศาสตร์

๖.๒.๒ การวิพากษ์ภายใน เป็นการตรวจสอบข้อมูลในเอกสาร พบว่า สมัยเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีความเจริญในด้านช่างหลายแขนง ศิลปะสกุลช่างอยุธยา ไม่ว่าจะเป็นด้าน สถาปัตยกรรม จิตรกรรม หรือ ประติมากรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคทองของศิลปกรรมไทย โดยดูได้จากเครื่องทองของมีค่า เช่น ข้าวของ เครื่องใช้ เครื่องประดับของเจ้านาย จากฝีมือช่างในราชสำนักที่พบในกรุวัดมหาธาตุ และวัดราชบูรณะ ในอดีตมีงานศิลปหัตถกรรมระดับชาวบ้าน ชาวเมืองมากมาย

การตรวจสอบข้อมูลในการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่าในที่นี้จะใช้รูปแบบการตรวจสอบ คือ

๖.๒.๓ การตรวจสอบโดยใช้แหล่งข้อมูลที่ต่างกันระหว่างเอกสารและการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์บอกเล่า พบว่า ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ถือว่าเป็นยุคทองของศิลปกรรมไทย ศิลปะสกุลช่างอยุธยามีความงดงามโดดเด่น ไม่ว่าจะเป็นด้านสถาปัตยกรรม จิตรกรรม หรือประติมากรรม ทั้งงานระดับช่างฝีมือในราชสำนัก และงานศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน เมื่อกรุงศรีอยุธยาล่มสลาย ผู้คนต่างหลบหนีภัยไปรอบทิศ กระทั่งหลังสงคราม ผู้คนจึงทยอยกลับมาตั้งถิ่นฐานกันใหม่ และค่อยเริ่มรื้อฟื้นงานหัตถศิลป์ขึ้นมาอีกครั้ง พระนครศรีอยุธยาได้รับการประกาศให้เป็นเมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรม และเป็นแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยมของไทย งานหัตถกรรมต่างๆ ของอยุธยาก็ได้รับความนิยมทั้งในแง่เป็นของฝากของที่ระลึก และของใช้ในชีวิตประจำวัน

๖.๒.๔ การตรวจสอบโดยใช้ผู้สัมภาษณ์ที่มีจุดยืนต่างกันระหว่างเอกสารและการสัมภาษณ์ แบบประวัติศาสตร์บอกเล่า พบว่า ข้อมูลมีความใกล้เคียงกันระหว่างเอกสารและการสัมภาษณ์แบบประวัติศาสตร์บอกเล่า อาจจะมีผิดเพี้ยนไปบ้างตามช่วงเวลาที่ย้อนไป และจากการบอกเล่าสืบต่อกันมาโดย ภาพรวมแหล่งข้อมูลทางเอกสารและการสัมภาษณ์ค่อนข้างเชื่อถือได้

๖.๓. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงประวัติศาสตร์จะใช้การตีความหลักฐานทางประวัติศาสตร์โดยเริ่มจากการพรรณนาให้เห็นลำดับเหตุการณ์และวิเคราะห์เชิงสาเหตุในประวัติศาสตร์ ดังนี้

๖.๓.๑ วิธีแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่น

๖.๓.๒ การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

๖.๓.๓ ความเป็นมาและภูมิปัญญาเครื่องจักสาน

๖.๓.๔ ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖.๓.๕ ประวัติศาสตร์ของชุมชนบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๖.๓.๖ องค์ความรู้เครื่องจักสานของชุมชนบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา และชุมชนบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๗. สรุปผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยแบ่งเป็น ๓ ส่วนสำคัญ ดังต่อไปนี้

๑. ผลการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อาศัยศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือ ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาของทั้งสองชุมชน ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล

๒. ผลการวิจัยในครั้งนี้ทำให้กลุ่มสมาชิกผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้แนวทางในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานภายใต้บริบทของชุมชนตนเอง ทำให้สามารถนำไปใช้เป็นตัวอย่างหรือกรณีศึกษาให้กับชุมชนอื่นๆ ที่นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานต่อไป

ส่วนที่ ๑ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

๑. ผลการคัดเลือกชุมชน

ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการวิจัย คือ บ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เนื่องจากทั้งสองกลุ่มยังคงรวมตัวกันเพื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานจากหวาย โดยใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติเป็นหลัก เพื่อก่อให้เกิดรายได้แก่ตนเอง ครอบครัว และสร้างชื่อเสียงให้แก่กลุ่มสมาชิกทั้งสองอย่างเป็นรูปธรรม และสมาชิกกลุ่มทั้งสองมีความต้องการที่จะพัฒนาให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน

๒. ผลการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชน

ผลจากการวิจัยทำให้ทราบถึงการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับชุมชนโดยการเข้าสู่ชุมชนเป็นระยะ พบปะพูดคุย เบื้องต้นถึงความสนใจที่จะร่วมกับชุมชนในการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานจากหวาย ทั้งนี้จากการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ผู้วิจัยได้รับการตอบรับที่ดีจากทั้งสองชุมชน

๓. ผลการเตรียมบุคลากรในการดำเนินงาน

ผลจากการที่ผู้วิจัยติดต่อประสานกับกลุ่มสมาชิก ทำให้ได้แก่นำในการประสานงานกับสมาชิกกลุ่ม ทำให้ได้สมาชิกกลุ่มจักสานทั้งสองกลุ่มจำนวน ๒๕ คน ประกอบด้วย ประธานกลุ่มจักสานบ้านหัวเวียง คือ นางจันทิรา สุทธิประเสริฐ และประธานกลุ่มจักสานตะกร้าหวาย (บ้านท้ายบ้าน) คือ นายบุญเลิศ สุขสุทิน สมาชิกกลุ่มจักสานทั้งสองกลุ่ม ๑๙ คน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๓ คน และนักวิจัย ๑ คน

ส่วนที่ ๒ การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

ผลการศึกษาและการวิเคราะห์ปัญหาของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานจากหวายของชุมชนบ้านหัวเวียงและบ้านท้ายบ้าน คือ ๑. การจัดหาวัตถุดิบหวายที่ดีเพื่อใช้ในการจักสาน จำเป็นต้องคัดสรรเป็นพิเศษเนื่องจากทางกลุ่มสมาชิกไม่สามารถปลูกหวายขึ้นเอง และความแตกต่างทางด้านรูปแบบของผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทอาจทำให้ต้องอาศัยหวายจากหลากหลายแหล่งเพื่อนำมาใช้ในสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ต่างๆ ซึ่งพบว่าหวายจากบางพื้นที่มีลักษณะกรอบง่าย คดงอ แห้ง หัก และแตกง่าย ส่งผลต่อการจัดรูปทรงของผลิตภัณฑ์ และ ๒. หวายได้รับความนิยมมากเป็นเวลานานสำหรับคนไทยและชาวต่างชาติ เนื่องจากความเหนียวและทนทาน ประกอบกับมีน้ำหนักเบาเมื่อขึ้นรูปผลิตภัณฑ์แล้วนั้น สามารถออกแบบให้มีรูปลักษณะที่แปลกใหม่สะดุดตาได้ รวมทั้งสร้างมูลค่าในความเป็นผลิตภัณฑ์จากธรรมชาติได้อย่างชัดเจน

ส่วนที่ ๓ สรุปผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานชุมชนบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอดมชัญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สรุปผลการศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอดมชัญ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา อธิบาย ๔ ด้านหลัก คือ **ทรัพยากรและลักษณะอาชีพ** ในแต่ละท้องถิ่นชาวบ้านจะมีลักษณะอาชีพที่ต่างกัน ทำให้เครื่องมือในการประกอบอาชีพย่อมแตกต่างกันด้วย รูปแบบเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพนั้นก็จะมีลักษณะแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรในท้องถิ่น มนุษย์มักจะแสวงหาสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวที่สุดมาดัดแปลงปรับปรุงแก้ไข เพื่อประโยชน์ใช้สอย เมื่อแต่ละท้องถิ่นมีวัสดุแตกต่างกัน รูปแบบและการออกแบบเป็นไปตามทรัพยากรนั้นด้วย **ความงามสืบทอด** เป็นการยอมรับกันในแต่ละกลุ่มคนที่สร้างสมกันมาแต่บรรพบุรุษโดยการเลียนแบบธรรมชาติ หรือเปรียบเทียบกับธรรมชาติอาจจะเป็นความงามทางรูปทรง ความงามของสี ความงามสืบทอดมีความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่น เช่น รูปทรง การออกแบบ **สภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม** สภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพล และความสัมพันธ์ต่อการออกแบบศิลปะพื้นบ้านเพราะแต่ละภาคของชุมชนมีสภาพภูมิอากาศที่ต่างกัน การประกอบอาชีพของประชาชนก็ย่อมแตกต่างกัน เมื่ออาชีพแตกต่างกัน เครื่องมือเครื่องใช้ก็ย่อมแตกต่างกันด้วย สิ่งแวดล้อมย่อมเป็นที่มาของความแตกต่างของรูปแบบศิลปะพื้นฐาน และ **ความเชื่อ** เป็นบ่อเกิดสำคัญทางรูปแบบของศิลปะพื้นบ้านชาวบ้าน

ไทย มีความมั่นคงทางความเชื่อสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษความเชื่อเหล่านี้เกิดจากความกลัวเป็นมูลฐาน จนส่งผลให้เกิดประเพณีต่างๆ ที่ปฏิบัติเป็นกิจกรรม และกิจกรรมสืบทอดเหล่านี้เองที่ช่วยในการปรับปรุงรูปแบบของศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเดิมทีเดิมมุ่งแต่ประโยชน์ใช้สอย นอกเหนือไปจากการใช้งานธรรมดา หรือการแต่งกายก็เช่นกัน โดยปกติชาวชนบทจะไม่ค่อยเห็นความสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันปกติ แต่ถ้าจะมีงานบุญกุศลหรืองานประเพณีในหมู่บ้านร่วมกัน เขาจะเลือกสรรเสื้อผ้าชุดที่สวยงามที่สุด เพื่อแต่งไปในงานนั้นๆ ด้วยความเชื่อถือ พิธีกรรมและงานบุญกุศลที่เป็นประเพณีของแต่ละท้องถิ่น แตกต่างกันเพียงไร รูปแบบของศิลปะพื้นบ้านก็ย่อมจะมีลักษณะเด่นเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละถิ่นแตกต่างกันมากขึ้นเพียงนั้น

ตารางที่ ๑ แสดงรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ลำดับ	รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น	รายละเอียดของเครื่องจักสานที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น
๑	ทรัพยากรและลักษณะอาชีพ	ในแต่ละท้องถิ่นชาวบ้านจะมีลักษณะอาชีพที่แตกต่างกัน ทำให้เครื่องมือในการประกอบอาชีพย่อมแตกต่างกันด้วย รูปแบบเครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพนั้นก็จะมีลักษณะแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรในท้องถิ่น มนุษย์มักจะแสวงหาสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวที่สุดมาดัดแปลงปรับปรุงแก้ไข เพื่อประโยชน์ใช้สอย เมื่อแต่ละท้องถิ่นมีวัสดุแตกต่างกัน รูปแบบและการออกแบบเป็นไปตามทรัพยากรนั้นด้วย
๒	ความงามสืบทอด	เป็นการยอมรับกันในแต่ละกลุ่มชนที่สร้างสมกันมาแต่ บรรพบุรุษ โดยการเลียนแบบธรรมชาติ หรือเปรียบเทียบกับธรรมชาติอาจจะ เป็นความงามทางรูปทรง ความงามของสี ความงามสืบทอดมีความแตกต่างในแต่ละท้องถิ่น เช่น รูปทรง การออกแบบ
๓	สภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อม	สภาพภูมิอากาศและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพล และความสัมพันธ์ต่อการออกแบบศิลปะพื้นบ้านเพราะแต่ละภาคของชุมชนมีสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกัน การประกอบอาชีพของประชาชนก็ย่อมแตกต่างกัน เมื่ออาชีพแตกต่างกัน เครื่องมือเครื่องใช้ก็ย่อมแตกต่างกันด้วย สิ่งแวดล้อมย่อมเป็นที่มาของความแตกต่างของรูปแบบศิลปะพื้นบ้าน
๔	ความเชื่อ	ความเชื่อเป็นบ่อเกิดสำคัญทางรูปแบบของศิลปะพื้นบ้านชาวบ้านไทย มีความมั่นคงทางความเชื่อสืบทอดกันมาแต่บรรพบุรุษความเชื่อเหล่านี้เกิดจากความกลัวเป็นมูลฐาน จนส่งผลให้เกิดประเพณีต่างๆ ที่ปฏิบัติเป็นกิจกรรม และกิจกรรมสืบทอดเหล่านี้เองที่ช่วยในการปรับปรุงรูปแบบของศิลปะพื้นบ้าน ซึ่งเดิมทีเดิมมุ่งแต่ประโยชน์

		ใช้สอย นอกเหนือไปจากการใช้งานธรรมดา หรือการแต่งกายก็เช่นกัน โดยปกติชาวชนบท จะไม่ค่อยเห็นความสำคัญในการดำรงชีวิตประจำวันปกติ แต่ถ้าจะมีงานบุญกุศลหรืองานประเพณีในหมู่บ้านร่วมกัน เขาจะเลือกสรรเสื้อผ้าชุดที่สวยงามที่สุด เพื่อแต่งไปในงานนั้นๆ ด้วยความเชื่อถือ พิธีกรรมและงานบุญกุศลที่เป็นประเพณีของแต่ละท้องถิ่น แตกต่างกันไปเพียงไร รูปแบบของศิลปะพื้นฐานก็ย่อมจะมีลักษณะเด่นเฉพาะเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละถิ่นแตกต่างกันมากขึ้นเพียงนั้น
--	--	--

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการรวบรวมผลการประเมิน จากการดำเนินการวิจัยเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ ๓ คน และผู้เข้าร่วมพัฒนารูปแบบการจัดการ ๒๕ คน บุคคลทั่วไป ได้แก่ กลุ่มลูกค้า และผู้ที่มีความชื่นชอบเครื่องจักสานท้องถิ่น ๑๐๐ คน ได้ผลดังแสดงในตารางที่ ๒ ดังต่อไปนี้

นอกจากนี้ในการวิจัยได้ดำเนินการประเมินผลงานการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.20, S.D.=0.35$) โดยที่การประเมินผลงานการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานท้องถิ่นของผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.23, S.D.=0.35$) การประเมินผลงานการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานท้องถิ่นของผู้เข้าร่วม ดำเนินการการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.15, S.D.=0.64$) และการประเมินผลงานการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานท้องถิ่นของบุคคลทั่วไปในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.05, S.D.=0.41$) และจากการประเมินผลงาน การจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานท้องถิ่น ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จากผู้เชี่ยวชาญ สมาชิกกลุ่ม และบุคคลทั่วไป ในการนำไปปรับใช้สำหรับการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานท้องถิ่น เช่น คุณค่าของธรรมชาติในรูปแบบของงานจักสานเป็นสิ่งแสดงถึงภูมิปัญญา และวิธีการที่สื่อให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในงานศิลปหัตถกรรม (local characteristic) เพราะไปมุ่งให้ความสำคัญกับรูปแบบ (shape & form) ในลักษณะของแฟชั่นมากเกินไป แต่ถ้าจะให้งานเพิ่มคุณค่าและเอกลักษณ์ ควรจะใช้วัสดุหยาบแสดงตัวตนของลักษณะ หรือการสานและการขัด หรือวิธีอื่นใดก็ตามที่ทำให้วัสดุเป็นตัวเด่น (Hi-light) การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ในรูปแบบเป็นกลุ่มหรือชุดผลิตภัณฑ์ (collection) เนื่องจากเป็นที่สนใจของกลุ่มชาวไทยและต่างชาติในปัจจุบันมากขึ้น และสร้างทางเลือกของที่ระลึกที่หลากหลายรูปแบบนอกเหนือจากหวายที่เป็นจุดเด่นของท้องถิ่น

๘. อภิปรายผล

การวิจัย เรื่อง วิถีแห่งภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดผ่านเครื่องจักสานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาของชาวชุมชนบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยศึกษารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน โดยมีลำดับกระบวนการวิจัย ๓ ขั้นตอนการวิจัย คือ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานชุมชน การดำเนินการในแต่ละขั้นตอนมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาสู่การอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

ส่วนที่ ๑ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยการลงพื้นที่ชุมชนเพื่อสำรวจหางานภูมิปัญญาท้องถิ่นประเภทเครื่องจักสานจากวัตถุดิบจากธรรมชาติในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ แห่ล่ง กลุ่มจักสานตะกร้าหวาย (บ้านท้ายบ้าน) กลุ่มจักสานไทยโบราณ กลุ่มจักสานบ้านวัดนาค กลุ่มจักสานปลาตะเพียนโบราณ กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ภูต แอนด์ แคมบู กลุ่มวิสาหกิจชุมชนจักสานไม้ไผ่ตำบลหันสัง กลุ่มวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ตำบลบ้านใหม่ และกลุ่มจักสานบ้านหัวเวียง ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกชุมชนที่มีความต้องการในการจัดการรูปแบบความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เครื่องจักสาน จึงคัดเลือกออกมา ๒ ชุมชน คือ กลุ่มจักสานบ้านหัวเวียง และกลุ่มจักสานตะกร้าหวาย (บ้านท้ายบ้าน) ซึ่งประสบปัญหาในการพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน และกลุ่มสมาชิกของชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์อยู่แล้ว จึงทำให้ผู้วิจัยกับกลุ่มสมาชิกชุมชนทั้งสองกลุ่มเกิดความร่วมมือและเกิดความต้องการร่วมกันในการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ กลุ่มสมาชิกของทั้งสองชุมชนต้องการมีส่วนร่วมและเรียนรู้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ร่วมกับนักพัฒนาและผู้วิจัยอย่างจริงจังจึงให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในการจัดการรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานของกลุ่มสมาชิกชุมชนต่อไปในอนาคต ผลการดำเนินการในกระบวนการนี้สอดคล้องกับแนวคิดของรีนา ศรีวารสาร ที่กล่าวว่า การถ่ายทอดองค์ความรู้ในคนรุ่นหลังได้นำไปประยุกต์ใช้ สังคมไทยก็พัฒนาต่อไปโดยไม่ทิ้งความเป็นไทยในอดีต ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม พบได้จากงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม จิตรกรรม ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อ ความคิดของคนในแต่ละท้องถิ่น และยังสอดคล้องสนับสนุนโดยแนวคิดของกนกพร ฉิมพลี กล่าวไว้ว่าการพึ่งตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสานจากองค์ประกอบหลักทั้ง ๓ ประการ คือ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กระบวนการจัดการความรู้ และเงื่อนไขที่มีผลต่อการจัดการความรู้ จะนำไปสู่การพึ่งตนเองของกลุ่มองค์กรชุมชนได้อย่างเหมาะสม โดยมีหลักการที่สำคัญได้แก่ การมีผู้นำที่เข้มแข็ง มีความสามัคคี การยึดหลักเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิต และการมีใจในด้านจักสาน (กนกพร ฉิมพลี, ๒๕๕๕, หน้า ๑๗๕)

การสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน ถือเป็นการสร้างการยอมรับและความไว้วางใจ ซึ่งผลจากการที่ผู้วิจัยได้สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน โดยการเข้าสู่ชุมชนเป็นระยะ พบปะพูดคุยเบื้องต้นถึงความสนใจที่จะร่วมกับชุมชนในการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์จากหวาย จากการสร้างสัมพันธภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ก่อให้เกิดการตอบรับที่ดีจากชุมชนในการพัฒนาการจัดการผลิตภัณฑ์จากหวาย ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยมีการเตรียมการเป็นอย่างดี และใช้เวลาอยู่ร่วมกิจกรรมกับกลุ่มสมาชิกชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพราะเครื่องมือที่สำคัญสำหรับขั้นตอนนี้คือ ผู้วิจัยที่ต้องดำเนินการศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การเตรียมการดำเนินงานมีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหา

กลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ ผลการดำเนินการพบว่าความร่วมมือร่วมใจตั้งแต่เริ่มต้นส่งผลให้เกิดการยอมรับและไว้วางใจระหว่างผู้วิจัย กลุ่มสมาชิกชุมชน และนักพัฒนาการติดต่อประสานงาน ร่วมแรง ร่วมใจ ก่อให้เกิดผลสำเร็จในส่วนของผู้เข้าร่วมดำเนินการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน จำนวน ๒๕ คน ประกอบด้วย นางจันทิรา สุทธิประเสริฐ และประธานกลุ่มจักสานตะกร้าหวาย (บ้านท้ายบ้าน) คือ นายบุญเลิศ สุขสุทิน สมาชิกกลุ่มจักสานทั้งสองกลุ่ม ๑๙ คน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๓ คน และนักวิจัย ๑ คน โดยสมาชิกทุกคนตระหนักถึงผลที่คาดว่าจะได้รับจากการเข้าร่วมดำเนินการวิจัยร่วมกันในครั้งนี้ที่จะสามารถนำไปต่อยอดในการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานอย่างสร้างสรรค์ จนออกมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย ทันสมัย และให้รรถประโยชน์ในการใช้งานที่ตอบสนองตามความต้องการของผู้บริโภค ภายหลังจากการดำเนินการวิจัยสิ้นสุดลงชุมชนจะได้รับทักษะองค์ความรู้ และสามารถออกแบบและจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานได้ด้วยตนเองต่อไป มีการเผยแพร่ความรู้สู่เยาวชนและคนในท้องถิ่นให้ตระหนักและสืบทอดถึงความสำคัญของผลิตภัณฑ์ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน ซึ่งสอดคล้องกับรุ่งรัตน์ สุขแสง ปิยะธิดา ปัญญา และประสพสุข ฤทธิเดช อธิบายถึง การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมพื้นบ้านว่าเป็นการถ่ายทอดโดยการอาศัยบุคคลเป็นแหล่งความรู้ในการสาธิตและฝึกอบรมระยะสั้น ซึ่งโรงเรียนประถมศึกษาถือเป็นแหล่งถ่ายทอดที่สำคัญ ในการถ่ายทอดใช้การเรียนรู้แบบมุขปาฐะ คือ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษถ่ายทอดกันมาอย่างต่อเนื่องและแหล่งความรู้ที่สำคัญ คือ ครอบครัว ตั้งแต่พ่อสอนลูก แม่สอนลูก พี่สอนน้อง นำสอนหลาน ใช้วิธีสอนด้วยการปฏิบัติจริง อธิบายวิธีการทำด้วยการบอกเล่า หรือบางครั้งคนในหมู่บ้านก็รวมกลุ่มกันเพื่อทำเครื่องจักสานไม่เข้าใจ ปฏิบัติไม่ได้ ก็สอบถามกันได้ การสอนไม่มีการปิดบังความรู้ ทั้งนี้ การดำเนินกิจกรรมของผู้สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานที่ก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์อาจอาศัยการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็นความสำเร็จสูงสุด (รุ่งรัตน์ สุขแสง, ปิยะธิดา ปัญญา และประสพสุข ฤทธิเดช, ๒๕๕๗, หน้า ๑)

ส่วนที่ ๒ การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

ผู้วิจัยได้ใช้เทคนิคการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน (PDCA) เข้ามาใช้ในการกระบวนการดำเนินการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้ สอดคล้องกับกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม เริ่มต้นจาก P= Plan ดำเนินการกำหนดเป้าหมายของกลุ่มสมาชิก D= Do หมายถึง การลงมือปฏิบัติตามแผนที่ได้กำหนดไว้ C= Check ทำการตรวจสอบความก้าวหน้าผลการปฏิบัติงาน และการทบทวนข้อบกพร่องต่างๆ A= Action วางแนวทางปรับปรุง แก้ไข และจัดทำมาตรฐานในส่วนที่ปฏิบัติได้ผลดี ตลอดจนการกำหนดแนวทางใน การปรับปรุง ในการดำเนินการวิจัยในส่วนที่ ๒ นี้ พบว่า การจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในรูปแบบเดิม เป็นรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่ขาดความน่าสนใจ ส่วนใหญ่เป็นตะกร้าหวายทั่วไป แนวทางในการแก้ไขปัญหาคือ การนำวัตถุดิบหวายมาผสมผสานและสร้างสรรค์ควบคู่กับวัตถุดิบอื่น เมื่อนำมาออกแบบร่วมกับวัตถุดิบอื่นๆ จึงเป็นการสร้างความแตกต่างและเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ จนได้ต้นแบบเป็นกระเป๋ ตะกร้าที่เพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น สอดคล้องกับเจษฎา พัฒรานนท์ ได้วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา จักสานใบกะพ้อตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้วิธีการศึกษา คือ การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มจักสานใบกะพ้อมีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจำนวน ๓๐ คน มีการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ๓ วงรอบ แนวทางหลักในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ คือ การนำเศษวัสดุที่เหลือจากการทำพัดใบกะพ้อมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย จำนวน ๒๑ คน ชุดผลิตภัณฑ์ ๕๓ ชิ้นงาน ได้แกนนำในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาสามารถนำไปจำหน่ายตลอดจนถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่น ผลการวิจัยเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม (เจษฎา พัฒรานนท์, ๒๕๕๓)

ส่วนที่ ๓ สรุปผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานชุมชน

การวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปสู่การจัดการเพื่อพัฒนาการจัดการรูปแบบผลิตภัณฑ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานได้รับความมุ่งหมายไปสู่คุณสมบัติของงานหัตถกรรม นักวิชาการศิลปะพื้นฐานของคนญี่ปุ่นคนหนึ่ง คือ โซเอสุ ยานาชิ (Soesu Yanagi) ได้กำหนดคุณสมบัติของงานหัตถกรรม (เพ็ญศรี ติ๊ก, ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, ปิยนาล บุนนาค, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, ๒๕๓๖) ไว้ดังต่อไปนี้

๑. สิ่งนั้น (Objective) จะต้องเป็นผลงานของช่างนิรนาม ทำขึ้นเพื่อใช้สอยในชีวิตประจำวันของประชาชน ความงามที่ปรากฏมีได้เกิดจากความต้องการของช่างแต่มาจากการพยายามและการฝึกฝนทำซ้ำๆ กันมาหลายชั่วอายุคน

๒. สิ่งนั้นจะต้องมีรูปแบบง่ายๆ มีความงามตามคุณสมบัติของวัสดุธรรมชาติแต่ผ่านการใช้สอยมาเป็นเวลานาน

๓. โดยทั่วไปจะผลิตขึ้นมาเป็นจำนวนมากและขายในราคาถูก

๔. มีความเป็นธรรมชาติมากกว่าการประดิษฐ์ขึ้นเพื่อความเป็นศิลปะ เพื่อศิลปะ

๕. แสดงลักษณะเฉพาะถิ่น หรือเอกลักษณ์ของถิ่นกำเนิด

๖. จะต้องปราศจากอิทธิพลของอุตสาหกรรม และทำขึ้นด้วยมือมนุษย์

ชุดรูปภาพ รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง
อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอฟักไถ่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ภาพประกอบ ๑ กระบวนการในการขึ้นรูปเครื่องจักสานด้วยหวาย
ที่มา : ชเนตติ พุ่มพฤษ, ๒๕๖๑, [ภาพถ่าย]

ภาพประกอบ ๒ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิม
ที่มา : ชเนตตี พุ่มพฤษ, ๒๕๖๑, [ภาพถ่าย]

ภาพประกอบ ๓ ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่ได้รับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักสาน
บ้านหัวเวียง ตำบลหัวเวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอผักไห่ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
ที่มา : ชเนตติ พุ่มพฤษ, ๒๕๖๑, [ภาพถ่าย]

บรรณานุกรม

- กระทรวงการคลัง. (๒๕๕๙). **เครื่องจักรสานไม้ไผ่หุ้มเซรามิก**. กรุงเทพฯ : คลินิกภาษี.
- กระบวนการในการขึ้นรูปเครื่องจักรสานด้วยหวาย. (๒๕๖๑). [ภาพถ่าย]. ชเนตตี พุ่มพฤษ
- กนกพร นิมพลี. (๒๕๕๕). **รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักรสาน : กรณีศึกษา**
วิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการ
สิ่งแวดล้อม. คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- กรกช คำศรี. (๒๕๕๙). **ศูนย์ส่งเสริมหัตถกรรมเครื่องจักรสานทะเลน้อย**. (วิทยานิพนธ์). หลักสูตรสถาปัตยกรรมศาสตร
บัณฑิต. สาขาวิชาสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (๒๕๓๗). **รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : กระทรวงอุตสาหกรรม.
- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (๒๕๔๖). **ส่วนพัฒนาอุตสาหกรรมเครื่องเรือน**. กรุงเทพฯ : กระทรวงอุตสาหกรรม.
- จิราพร มะโนวัง, วาสนา เสภา, ธงชัย ลาหุณะ. (๒๕๖๑). **การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานเพื่อเข้าสู่มาตรฐานผลิตภัณฑ์**
ชุมชน ตำบลดงมะเดะ อำเภอแม่ลาว จังหวัดเชียงราย. (ครั้งที่ ๑๓). นครสวรรค์วิจัย : มหาวิทยาลัยนครสวรรค์.
- ชะวักชัย ภาติณฐ. (๒๕๔๖). **วิถีชีวิตไทยกับเครื่องจักรสาน**. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา.
- ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานที่ได้รับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเครื่องจักรสานบ้านหัวเวียง ตำบลหัว**
เวียง อำเภอเสนา จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และบ้านท้ายบ้าน ตำบลท่าดินแดง อำเภอดำรงวิทยะ จังหวัด
พระนครศรีอยุธยา. (๒๕๖๑). [ภาพถ่าย]. ชเนตตี พุ่มพฤษ
- ตัวอย่างผลิตภัณฑ์เครื่องจักรสานภูมิปัญญาท้องถิ่นแบบดั้งเดิม**. (๒๕๖๑). [ภาพถ่าย]. ชเนตตี พุ่มพฤษ
- นภาพรณ หะวานนท์. (๒๕๕๐). **ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย ๖ สกว.๗.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (๒๕๕๓). **นิตยสารเครื่องจักรสาน**. นนทบุรี : เมืองโบราณ.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม. (๒๕๖๐). **ภูมิปัญญาท้องถิ่น ๘ วิถีไทยอัตลักษณ์ชุมชน**. มหาสารคาม :
กระทรวงวัฒนธรรม.
- ภูมิแผ่นดินไทย. (๒๕๕๕). **หัตถกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : บริษัท ไทยประกันชีวิต จำกัด.
- มณฑาวดี โภคาปรการ. (๒๕๕๒). **ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาดของสินค้าหัตถกรรมไทย: กรณีศึกษาตลาดนัด**
สวนจตุจักร. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาบริหารธุรกิจ. (บัณฑิตวิทยาลัย). ปทุมธานี :
มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สำนักวิจัยเศรษฐกิจและผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่. (๒๕๕๖). **การจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่**. กรุงเทพฯ : กรมป่าไม้.
- สนไชย ฤทธิโชติ. (๒๕๓๕). **เครื่องไม้ไผ่-หวาย**. กรุงเทพฯ : ปานยา.
- หทัยรัตน์ บุญโยปษภูมิ. (๒๕๖๒). **ภูมิปัญญาท้องถิ่นกับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ : Hathairat.